

A művészet meghalt – éljen a művészet

Villantsuk fel egy pillanatra ezt a lehetőséget, noha a művészet bozótdzsungelének világa ma is nyüzsgéssel teli. Életminőségünk, napi valóságunk része, valamilyen alakjában naponta velünk van; érdemes tehát néha elgondolkoznunk helyzetén.

„*Honnan jövünk? Mik vagyunk? Hová megyünk?*” – kérdezte Gauguin egy képének címével, hiszen magunkat, valóságunkat időnként faggatnunk kell. Teremtett valóságunk a művészet is; múltunk, jelenünk, emberi mivoltunk világa – sorsa tehát a mi sorsunk. Élete nem csupán életünk reprezentánsa volt mindig, de alakítója is – fejlődése, szellemi minősége ugyanakkor ma már nem egyetemlegesen elfogadott eszmevilág, személyes ízlés vagy egy szellemileg meghatározó terep függvénye. A művészet alakulása, sorsa valószínűleg nem nálunk dől el, életünk azonban egyidejűleg lokális koordinátarendszerben is zajlik; a hazai művészettel mi élünk együtt – egyáltalán nem provinciális igény tehát alakulásának lehetőségeiről, irányáról tünődni. Naponta művek tömege keletkezik, megszületik, létrejön valami – a művészet jelene jövőnk hírnöke; amit ma a művészet valóságaként elfogadunk, az holnap is jó eséllyel életünk valósága, alakítója marad.

Ha a művészet az ember, az eszmék megidézte valóság – és mi más lehetne – milyen valóságot idéz meg mai festészetünk; van-e mérlegelhető súlya, érvényessége mondandójának? Mennyire átható a tekintete és mi után kutakodik – milyen eszmék lendítik? Önmagunkat, valóságunkat ismerhetjük-e fel a kortárs festészet fénye vetítette árnyképben; van-e hitelessége felmutatott valóságának? Segít-e érzékenyíteni lelkünk, messzelátón értelmezni létünk – élményeink?

Szinte első pillantásra szembeötlik lényegi vonása: a kortárs képzőművészet a szemléleti szabadság szülte személyes gondolkodás fesztelen megnyilvánulása; fontos értéke a művészi idea függetlensége biztosította szellemi önállóság lehetősége és a közlésmód, az interpretáció kötetlensége. Ugyanakkor szellemi végletei, egyenetlenségei, buktatói is nyilvánvalóak: a tehetség autentikus valóságélményt nyújtó művészete mellett az emberi arc önkénnyé fajult személyesség kiötlötte torzképe lóg a türelmes falon a fotonaturalizmus mesteremberi iparkodásával megfestett, hódítani képtelen Vénusz társaságában. A szellemi szabadság nyújtotta esély csetlik-botlik a hétköznapi kapacitásai, kényszerei között; a köpönyegforgató, tanulékony opportunizmus, a látásmódok kavalkádjában elbizonytalanodott érdeklődést megcélzó, zavarosban halászó szemléletek masszája és a szellemi igénytelenségre kacintó, realizmust mímelő készség uralma határozza meg az összképet. Mellettük viszont még feltűnőbb az autodidakta jelmezt magára öltő, a tehetség minimumát is nélkülöző, kiáltóan dilettáns igyekezet hangsúlyos szerepvállalása – művészetként való elfogadása a kortárs képzőművészet kirívó újdonsága. Mindaddig ugyanis egyetlen korszak művészete sem tűrte meg a dilettantizmust; a szellemi, szakmai minőség higiéniája a tehetségtelenség, képzetlenség ténykedését mindig a szükséglet kényszerei közé utalta.

Hogyan juthatott festészetünk ilyen ellentmondásos, kaotikus szellemi állapotok közé; milyen kémia okozott olyan mértékű erjedést, ami a szellemi minőség teremtette hierarchia felszámolásához vezethetett?

Tagadhatatlan, a művészet színvonala eddig sem volt mindig ingadozásmentes, veszélybe mégsem került, mivel a társadalmak állandóan változó gondolkodási kánonja mindig szükségszerűen, automatikusan kiszűrte a szellemi vérkeringésből a méltatlan vagy az elavult szemléletet; az igénytelen szellemiségű, szegényes vizuális kultúrájú látásmód pedig elhanyagolható, alárendelt

szerepet játszott. A korszak és a művész eszmevilága, kifejező eszközei mindig a személyes és kollektív szemlélet bensőséges együttélése jogán élte eleven életét – a reneszánsz művészet fejlődésének éppúgy nincs konkrét végpontja, amiről elrugaszkodva átmenet nélkül jutott a barokk tradíció művészetébe, mint ahogy a barokk tradíció létrejöttének sincs kezdőpontja – alakulásuk folyamata a korszellem formálódása.

A modern festészet viszont nem fejlődés, alakulás, kihordás szülötte – kipattant a társadalmi retortából, mint Pallasz Athéné Zeusz fejéből; jóllehet nem előzmények nélkül lép porondra, hiszen az utolsó jelentős egyetemes eszmevilágot, a romantikát a realizmus, ill. leányvállalatai: a naturalizmus és az impresszionizmus felszámolták.

Törekvései között egymás társaságában jelenik meg a romantika esztétikai fegyvertárából származó eredetiségkultusz és a művészi integritás megteremtésének elvárása, a korszerű demokratikus művészet létrehozásának vállalkozása, de a művészet teljes, gyökeres megújítását követelő, küldetéses hit is. Ugyanakkor valószínűtlen, hogy a modernizmus megszületése előtt egy korszerűtlen művészet léteinek képzete érdemben felmerülhetett, hiszen művészetét mindig maga az adott időszak teremtette, ezért minden korszak a saját művészetének – azaz korszerűnek – tudta, hiszen az ember és a kor eszméi váltak számára valósággá az esztétikai élmény hitelességében.

Napjaink képzőművészetének műgyakorlata ugyancsak a művészet integritása és a szellemi autonómia követelményét hangoztatva szünteti meg a konvenció kötöttségeit és lazítja fel a műfaji határokat, hisz nézete szerint az öntörvényű eredetiség maga teremti kifejezőeszközeit – de a korszerűség nevében születik a „bárki lehet művész, bármi lehet művészet” deklarált eszméjének demokratizmusa is. Feladatának látja a művészet szerepének, helyzetének átértékelését is; szellemi függetlenségét a demokrácia eszméje nevében gyakorolja – társadalomalakító, önálló tényező kíván lenni.

A művészet látásmódjának megszabadítása a konvenciók szellemi kötöttségeitől a modernizmus kétségkívül jelentős, nagy horderejű aktusa, hiszen kapukat nyithat; csak hogy a függetlenség még nem autonómia, a szellemi autonómiához pedig nem feltétlenül társul a minőségigény, az eredetiség és a művészi adottság. Holott ezekre épp most lenne óriási szükség, hiszen a kölcsönösen elfogadott eszmék, a konvenció megszűntével egyúttal a konvenció képviselte szellemi, művészi színvonal is füstbe ment; a szellemi önállóság nélkülük tehát nem teremthet harmonikusan működő művészetet. Függetlensége az eszmék magaslati levegőjéből műgyakorlata révén ezért könnyen a pillanat és az érdek uralta lápvilágba sodródhat, ahol az igénytelenség közönséges virágai is szabadon nyílhatnak – a lélek neszein tűnődő dallamok csendjében immár a jelentéktelenség is világba kurjongathatja hamisra hangszerelt nótáit.

Követelmények megfogalmazására viszont képtelen, hiszen a konvenció feladatkörét átvevő személyes, egyéni látásmódok és kifejezőeszközök magától értetődő, spontán divergálása viszonylagossá, vitathatóvá tesz minden látószöveget, nézőpontot. Minden, ami jelentőséget nyerhetne; de maga az értelmezni kívánó szándék is megkérdőjeleződhet – a jelentős súlytalanná lehet, s vele a tehetség és a *művészi* fogalma, hatókörük is köddé válhat. Ilyen körülmények között azonban az autonóm művészet, a szuverén szemlélet sem juthat érvényre; a szellemi autonómia és az eredetiség helyett – óhatatlanul – csupán a rendhagyó, önkényes kifejezőmódot és a szemlélet szabadosságát segítheti életre. Szabadsága béklyóvá vált, hiszen az önállóság szubjektivitásával nézelődő utazó személyes élményét hitelesen tolmácsoló friss látású, egyéni művészet helyett csupán a bizonytalanság, a határozatlanság világa születhet meg. Mindössze az „ez is érdekes, de az is tetszik” döntésképtelen állapotait képes létrehozni – ezzel viszont felszámolja a művészet célját és lényegét: a *jelentékeny* és a *hiteles* beemelését a közös szellemi tulajdonba.

Ennek látszólag ellentmond az a tény, hogy egyik-másik szemlélet, művész kaphat ugyan alkalmilag önálló hatókört, s ez által időlegesen kiemelkedhet a művészi szemléletek kásájából; de ez nem a közérdeklődés kivívta megbecsülés révén történhet meg, hanem csakis a művészet és a minőség hatóságán kívüli működés eredménye lehet. Nyilvánvaló képtelenség ugyanis, hogy az általános döntésképtelenség kollektív minőségeszményt hozhasson létre – nélküle viszont egyedül az egyéni kvalitásérzet alkothat ítéletet. Ám kizárólag saját használatra, hiszen közösen elfogadott követelmények nélkül minden személyes meglátás, meggyőződés szükségszerűen magára is marad; tehát a társadalmi elismerés fénykörébe sem juthat.

Minőségi kánon megfogalmazására azonban nem is tarthatja magát jogosultnak, hiszen választotta, az autonómia éppen a rendhagyót; a személyeset, az egyénit állítja a művészet centrális terébe. Művészeteóriájának deklarált eszméje is a normaellenesség megnyilvánulása, csakhogy buzgalmában túllő a célon, hiszen épp a hamisítatlan művészi integritás megszületését gátolja. A „*bárki lehet művész, bármi lehet művészet*” eszméjének demokratizmusa nyilvánvalóan a művészi autonómia fogalmának lényegét torzítja el, mivel a természetes, spontán közlésvágy megnyilvánulását evidens művészi minőséggé emeli; annak ellenére, hogy a művészet létrehozásához nélkülözhetetlen adottsággal és tehetséggel, lelki minőséggel, emelkedett gondolkodással vagy születik valaki, vagy sem – sorskérdés tehát és nem demokratikus lehetőség. A tehetség kiiktatása a művészi alkotás folyamatából szükségszerűen diszharmóniát teremt művészetfelfogásában, hiszen éppen a tehetség nagysága, ereje, alkata határozhatja meg a művészi kifejezés intenzitását, közlendőjét, eszközkészletét – tehát kizárólag általa nyerhet arculatot, jelleget a művész működése, azaz magasodhat eredetivé és autonómmá a művészetet. De elfelejtkeznek arról is, hogy az autonómia nem nélkülözheti a felelősségtudatot, a művészi morált sem. Filozófiája sajátágosan ellentmondásos, hiszen nemcsak az esztétikai artikuláció kizárólagos, egyetlen létrehozóját: a tehetséget iktatja ki; egyszersmind az alkotás spirituális lényét is testté változtatná, hogy a korszerűség nevében a tömegétkeztetés kondérjába dobhassa.

Azzal, hogy elutasít minden normatív követelményt teóriája minőségellenessé is vált, hiszen átjárhatóvá tette a határt a fakocka, az ideológia és a művészet egymást kizáró, ellentétes világai között. Így azonban a szabadság örvén-ürügyén bebocsátást nyertek a művészet termeibe művészetidegen, ideologikus alapon építkező, spekulatív indíttatású törekvések és a dilettantizmus is, hiszen sosem lehetőségei határát feszegette – mindig határokat szüntetett meg.

A felszabadított mozgástérben azonban szellemi állapotai gyorsan enyésző divatállapotnak bizonyultak, mivel a minőséghierarchia hiánya és a szemléleti divergencia teremtette általános döntésképtelenség megakadályozza az eredetiség és az autonóm világlátás érvényre jutását, társadalmi legitimitását. Így viszont csak az újabb, és még újabb újdonságra, ötletekre futhatja erejéből; mindössze bőrét cserélheti kigyómódról időről időre. Klasszikus, markáns irányzatai (pop-art, op-art, az absztrakt, a video-art, mail-art, performansz, koncept és társaik) semmilyen közös alkotói elvvel nem rendelkeznek, és más-más alkotói célt is tűznek maguk elé. Általánosságokban elmerülő gondolatrendszerük mindig egy új kezdet nullpontról induló képződményei – változás, fejlődés nélkül ugyan értelemszerűen megszűnnek az elavult és új, a maradi és a korszerű fogalmak; mindezt azonban ideológiájuk egysillogású máza jótékonyan eltakarja. A művészet delegáltjaként pózolnak, de nyilvánvalóan az ideológia teremtményei, hiszen az autonóm tehetség biztosította esztétikai artikulációról ab ovo lemondva felmutatni kívánt valóságukat csak közzétehetik, elmondhatják; a valóság metamorfózisa nélkül azonban igyekezetük meddő marad – nem képes ambiciózus feladatát ellátni: a jelent, a létet a művészet értelmezett valóságává varázsolni; valóságélményüket elhíttetni.

De a dilettáns síríg tartó tehetetlenség szülte formakészletét is – ami amúgy tűnődő, elnéző mosolynál többre aligha tarthatna számot – stílusnak, eredetiségnek láttatja; furcsaságait, gyermeteg ötletelését a szellemi autonómia szintjére helyezve művészetté nevezi ki.

Szabadságában ugyan bármi elfér és akármi létrejöhet, de valójában dogmatikussá merevedett, hiszen az eredetiség, a személyesség és az integritás alaptermészetének eltorzításával, jelentőségük felvizezésével éppen saját szellemi fundamentumát; az autonómia egyediségét számolta fel.

A modernizmus a művészet sekélyessé romlásának, eltömegesedésének lehetőségét hordja magában, e felől ő maga sem hagy kétséget. Egyértelműen megfogalmazza önmagát – szellemi habitusa a „bárki” és a „bármi” alkatára van szabva. Spengler már a múlt század harmincas éveiben a nyugati kultúra és művészet életképtelenségét, dekadenciáját fedezi fel benne, és a művészet halálát jósolja; Ortega y Gasset és Nietzsche a tömegember megjelenését a szellemi közönségesség, a minőség és kultúraellenesség térhódításaként értékeli. A művészet halálát – a festészet és szobrászat, a zene, az irodalom halálát – a huszadik század hatvanas éveiben már a kultúra fellegvéraiban is megmásíthatatlan tényként könyvelték el; nagynevű múzeumi szakemberek, a művészetkritika, és ikonikus művészek tartották felette a gyászbeszédet. Jean Cassou, aki az absztrakt művészetet múzeumi értékke emelte – a párizsi *Musée National d' Art Moderne* igazgatója – a múlt század ötvenes éveiben a festészetet, szobrászatot, irodalmat és zenét korszerűtlen, elhagyott templomoknak nyilvánítja és a művészet új képviselőjének a filmművészetet jelöli ki. (*Comprendre*, 25. szám, *Velence*, Sárközy Márta ford.)

De nyilatkozik az ekkor már arrivált Picasso is, (*Művészet*, 1963/6) méltán elhíresült, keserű hangvételű vallomása tanúskodik a kortárs képzőművészet mély szellemi válságáról, társadalmi elidegenedtségéről.

A kortárs képzőművészet demokratikus szemléletűvé alakítása az életet mindig az eszme magasából szemlélő művészetet a hétköznapi gyakorlatias gondolkozású érdekvizonyai közé taszította – az egykor a lét tolmácsolójaként; az emberi, és a hitelesnek elfogadott eszmék birodalmaként megbecsült festészet ma üres, kifejezéstelen tekintettel bámul a semmibe. Elvesztette a lendületét, hiteit, eszméit – kora magára hagyta.

A modernizmus művészeteóriája látszólag győzelmet aratott a tradicionális festészet fölött az eredetiséget és a közlésvágyat előtérbe helyező ideológiája révén – de pirruszi győzelme kovácsa egyidejűleg meg is fosztotta képességétől, hogy elképzelt művészete létrehozásának egyetlen lehetséges indokát felmutathassa: az élet, az ember sajátos; *csak általa* felismert és értelmezett valóságát.

Ahol a halál lehetősége felrémlik, ott az élet sem lehet messze; a művészet mindig az ember kísérője volt, aligha lehet tehát nélkülözhető számára. Továbbra is elláthatja feladatát, ha elévülhetetlen kvalitásával: a tehetséggel győz meg igazáról a hiteles érzelmi élmény erejével. A törekenységét figyelmen kívül hagyó gyakorlatias gondolkozás kíméletlensége viszont akár el is pusztíthatja – jelene sorsunk jövője.

Valóság, (A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat havi folyóirata)
2018 július LXI. évfolyam 7. szám 55-59. old.